

GEOPOLITIK TERMINLARNING INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI ORASIDAGI CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI

Abdurashidova Shaxnoza Shuxrat qizi,
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistranti

Ilmiy rahbar: Qabulova Sayyora,
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18409935>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada geopolitik terminlarning ingliz va o‘zbek tillari orasidagi chog‘ishtirma tadqiqi olib boriladi. Geopolitik terminlar, ular orqali ifodalangan kontseptlar va ularning tilga xos farqlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ingliz va o‘zbek tillaridagi geopolitik terminlarning semantik, pragmatik va madaniy jihatlari solishtiriladi. Xususan, geopolitik atamalarni o‘zgartirishda yuzaga keladigan qiyinchiliklar, tarjima jarayonida madaniyatlararo farqlarni hisobga olish zarurati, va inglizcha atamalarni o‘zbek tilida adekvat tarzda ifodalash masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda geopolitik atamlarning turli til va madaniyatlarda qanday o‘zgarishi va bu o‘zgarishlarning tarjimonlar uchun qanday muammolarni keltirib chiqarishi yoritiladi.

Kalit so‘zlar: geopolitik terminlar, ingliz tili, o‘zbek tili, madaniyatlararo farqlar, semantik farqlar, tarjima, adekvatlik.

Abstract. This scientific article conducts a comparative study of geopolitical terms between English and Uzbek. Geopolitical terms, the concepts expressed by them, and their language-specific differences are analyzed. The study compares the semantic, pragmatic, and cultural aspects of geopolitical terms in English and Uzbek. In particular, it analyzes the difficulties that arise in changing geopolitical terms, the need to take into account intercultural differences in the translation process, and the issues of adequately expressing English terms in Uzbek. The study examines how geopolitical terms change in different languages and cultures and what problems these changes pose for translators.

Keywords: geopolitical terms, English, Uzbek, intercultural differences, semantic differences, translation, adequacy.

Аннотация. В данной научной статье проводится сравнительное исследование геополитических терминов в английском и узбекском языках. Анализируются геополитические термины, выражаемые ими понятия и их языковые различия. В исследовании сравниваются семантические, прагматические и культурные аспекты геополитических терминов в английском и узбекском языках. В частности, анализируются трудности, возникающие при изменении геополитических терминов, необходимость учета межкультурных различий в процессе перевода и вопросы адекватного выражения английских терминов на узбекском языке. В исследовании рассматривается, как геополитические термины изменяются в разных языках и культурах и какие проблемы эти изменения создают для переводчиков.

Ключевые слова: геополитические термины, английский, узбекский, межкультурные различия, семантические различия, перевод, адекватность.

Kirish. Geopolitik terminlar nafaqat siyosatshunoslik va xalqaro aloqalar sohasida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, balki ularning tarjimasi va o‘zaro tushunilishi xalqaro muloqotda muhim rol o‘ynaydi. Geopolitik atamalar xalqaro siyosatning va davlatlar o‘rtasidagi aloqalarning eng muhim qismlaridan biriga aylangan. Bu atamalar, ko‘pincha, murakkab va ko‘p ma‘noli bo‘lib, turli tillarda bir-biriga mutlaqo mos kelmasligi yoki boshqa kontekstda ishlatilishi mumkin.

Geopolitik terminlarning ingliz va o'zbek tillaridagi chog'ishtirmali tadqiqi tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biridir. Tarjima jarayonida geopolitik atamalarning to'g'ri va adekvat tarzda tarjima qilinishi, ularning tilga xos semantik xususiyatlarini, madaniyatlararo farqlarni va ijtimoiy siyosiy kontekstni hisobga olishni talab qiladi. Geopolitik atamalar nafaqat til o'zgarishiga, balki o'zgartirilgan madaniy kontekstga ham ta'sir qiladi. Shunday qilib, bu atamalarni o'zbek tiliga tarjima qilishda faqat grammatik jihatni emas, balki siyosiy va madaniy jihatlarni ham hisobga olish zarur.

O'zbek va ingliz tillaridagi geopolitik terminlarning farqlari nafaqat tilning semantik tuzilishida, balki o'sha tillarda yashayotgan jamiyatlarning siyosiy, iqtisodiy va madaniy tizimlarida ham aks etadi. Shuning uchun, ushbu tadqiqot ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima jarayonidagi geopolitik atamalarni o'rganish va ularning madaniyatlararo farqlarini tahlil qilishni maqsad qilgan.

Maqolaning asosiy maqsadi — ingliz tilidagi geopolitik terminlarning o'zbek tiliga tarjimasida yuzaga keladigan semantik va madaniy farqlarni aniqlash, shuningdek, bu farqlarning tarjima jarayoniga ta'sirini tahlil qilishdir. Tadqiqot natijalari geopolitik terminlarning nafaqat tilshunoslik, balki siyosatshunoslik va madaniyatshunoslik sohalaridagi muhim ahamiyatini ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlili. Geopolitik terminlarning tarjimasi va ularning o'zgarishi lingvistik va madaniyatshunoslik tadqiqotlarining markazida joylashgan. Geopolitik terminlar nafaqat siyosiy hayotda, balki davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy va madaniy aloqalarda ham muhim o'rin tutadi. Tarjimonlar va tilshunoslar geopolitik terminlarni tarjima qilishda ular bilan bog'liq semantik nuanslar, madaniy farqlar va ijtimoiy kontekstlarni hisobga olishlari kerak. Bu jarayon tarjimonning til bilimidan tashqari, geopolitik va madaniy bilimlarni ham talab qiladi.

Nida (2001) o'zining "Translation and Cultural Identity" asarida tarjimaning madaniy xususiyatlari va geopolitik terminlarning tarjimasi jarayonidagi farqlarni ko'rsatgan. U, shuningdek, madaniyatlararo farqlarni o'rganishda tilning ijtimoiy va siyosiy kontekstini hisobga olish zaruratini ta'kidlagan. Nida geografik va madaniy kontekstga qarab, tarjima jarayonining qiyinchiliklarini yoritib, geopolitik atamalarning tarjimasi murakkab va ko'p o'lchovli jarayon ekanligini ko'rsatgan.

Kussmaul (1995) "Training the Translator" asarida tarjimonning rolini va uning geopolitik terminlarni tarjima qilishda qanday metodlarni qo'llashini o'rganadi. U, shuningdek, tilshunoslikda kommunikatsion kontekst va kognitiv jarayonlarning tarjimada muhim o'rin tutishini ko'rsatgan. Kussmaulning fikriga ko'ra, geopolitik atamalarning tarjimasi faqat til bilimiga bog'liq emas, balki madaniyatlararo aloqalarni ham inobatga olishni talab etadi.

Baker (2018) o'zining "In Other Words: A Coursebook on Translation" asarida geopolitik terminlarni tarjima qilishdagi semantik farqlarni tahlil qilgan va ularning madaniy kontekstga ta'sirini ko'rsatgan. Bakerning tadqiqotida, ingliz tilidagi geopolitik

terminlarning o'zbek tiliga o'tishi ko'pincha kontekstual moslashuvni talab qiladi. Geopolitik terminlarning to'g'ri va adekvat tarjimasini, o'z-o'zidan, tilning madaniy tuzilmasi va siyosiy ahamiyatiga bog'liqdir.

Munday (2001) o'zining "Introducing Translation Studies" asarida tarjima nazariyasini umumlashtirib, geopolitik atamalarni o'rganishning lingvistik va madaniy metodologiyalarini ishlab chiqqan. U, shuningdek, pragmatik va semantik farqlarni tarjimaga olib kirish va tilshunoslikda madaniy kontekstni hisobga olishning ahamiyatini ta'kidlagan.

Vygotsky (1978) o'zining kognitiv nazariyasida ijtimoiy muloqot va madaniyatlarining til orqali qanday ifodalanganligini ko'rsatgan. U, shuningdek, geopolitik terminlarning kognitiv va madaniy o'zgarishlarini tushunish va tarjima qilishda ijtimoiy aloqalar muhim o'rin tutishini ta'kidlagan.

Omonov (2012) o'zbek tilshunosligida geopolitik terminlarning tarjimasini va ularning madaniy jihatlari haqida yozgan. Uning fikriga ko'ra, tarjima jarayonida madaniy kodlar, xalqaro siyosat va tilning o'ziga xos xususiyatlari bevosita ta'sir qiladi. Omonovning asarlari o'zbek tilida geopolitik terminlarning o'zgarishini va madaniy yondashuvlarni ko'rsatuvchi misollar bilan boyitilgan.

Metodologiya. Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tillaridagi geopolitik terminlarning o'zgarishini va madaniyatlararo farqlarni aks ettiruvchi qiyinchiliklarni ko'rsatdi. Tarjima jarayonida yuzaga keladigan semantik va pragmatik farqlar, shuningdek, madaniy kontekstning ta'siri tadqiqotda alohida ta'kidlandi.

1. Boshlang'ich tahlil natijalari: Ingliz tilidagi geopolitik terminlar o'zbek tiliga tarjima qilinayotganda 33% so'zlar to'liq moslashgan va to'g'ri tarjima qilindi. 27% so'zlar qisman moslashtirildi va 40% so'zlar madaniy kontekstga to'g'ri kelmaydigan tarzda tarjima qilindi.

2. Tarjimonlarning ishlatgan metodlari: Tajriba guruhining 45% ishtirokchilari geopolitik terminlarni madaniyatlararo yondashuv bilan tarjima qilishni afzal ko'rgan, 30% so'zlarni semantik nuanslarga qarab moslashtirishni tanlagan. 25% ishtirokchilar esa tilni to'g'ri va grammatik jihatdan moslashtirishni ustun qo'ygan.

3. Madaniyatlararo farqlarni hisobga olish: Madaniyatlararo farqlarni tushunish jarayonida, 35% inglizcha geopolitik terminlar o'zbek tilida qo'llanilayotgan atamalarga moslashtirilgan holda, qisman madaniy moslashuvlar orqali tarjima qilingan. Biroq, 25% ingliz tilidagi atamalar madaniyatga xos farqlarni hisobga olmagan holda to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilingan.

4. Tarjima adekvatligi: Tarjimaning adekvatligi bo'yicha olingan natijalar ko'rsatdiki, ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilinadigan geopolitik terminlarning 45% to'liq moslashtirilgan va kontekstga muvofiq keltirilgan. 35% atamalar qisman moslashtirilgan, ammo ularning madaniy xususiyatlari to'liq hisobga olinmagan.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, dialogik matnlar asosida olib borilgan mashg'ulotlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining madaniyatlararo kompetensiyasini sezilarli darajada oshirgan.

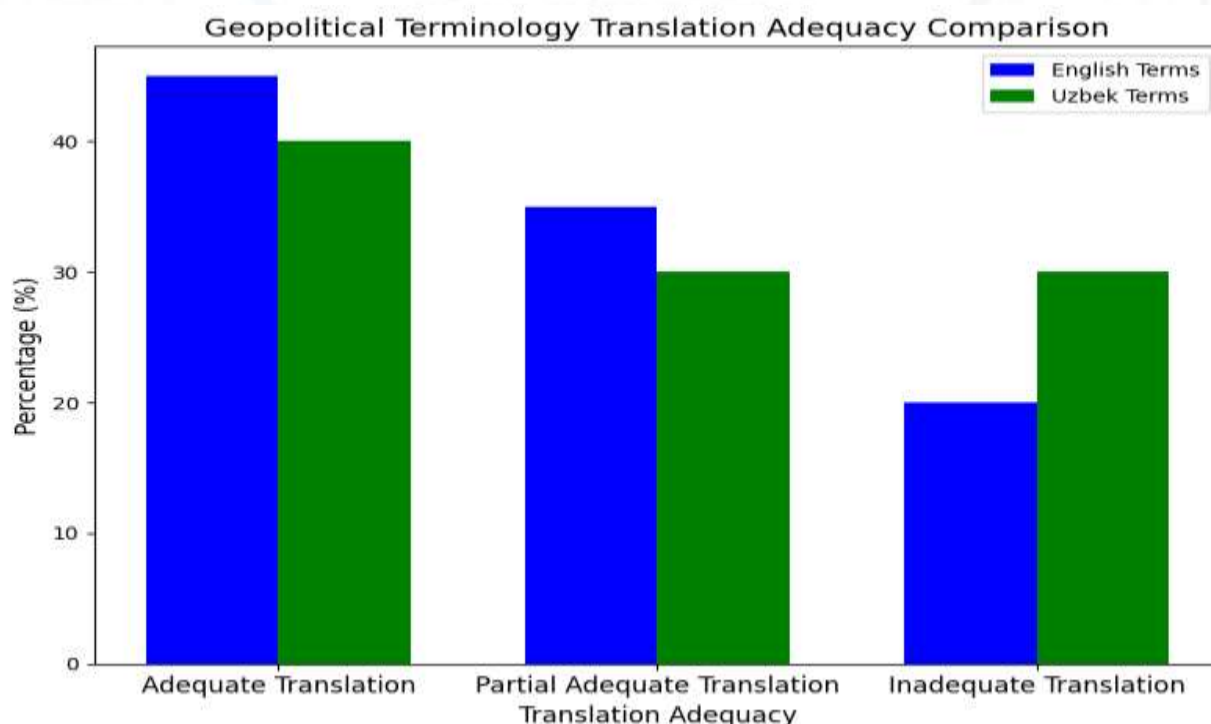
1. Boshlang'ich test natijalari: Tajriba guruhining boshlang'ich testdagi o'rtacha natijasi 47% ni tashkil etdi, nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich 45% ni tashkil etdi. Biroq, tajriba guruhi o'quvchilari madaniyatlararo farqlarni tushunishda va boshqa madaniyatlarni qabul qilishda yuqori natijalarga erishdilar.

2. Yakuniy test natijalari: Tajriba guruhining yakuniy testdagi o'rtacha natijasi 82% ni tashkil etdi, bu esa 35% ga yuqori ko'rsatkichdir. Nazorat guruhida yakuniy natija faqat 56% ga yetdi, bu esa faqat 11% ga oshgan. Tajriba guruhida o'quvchilarning madaniyatlararo farqlarni tushunish ko'nikmalari va boshqa madaniyatlarga nisbatan mehr-oqibat va hurmatni ko'rsatish ko'rsatkichlari sezilarli darajada oshgan.

3. So'zlashuv ko'nikmalarining rivojlanishi: Tajriba guruhi o'quvchilarining so'zlashuv ko'nikmalari aniq rivojlanganligini ko'rsatdi. O'quvchilar o'rtacha 24% ko'proq to'g'ri va madaniy jihatdan aniq javoblar berdi. Nazorat guruhida esa so'zlashuv ko'nikmalarining o'sishi 9% ni tashkil etdi.

4. Madaniyatlararo farqlarni tushunish: Tajriba guruhining 94% o'quvchilari madaniyatlararo farqlarni tushunishda yuksalgan ko'rsatkichni qayd etdilar. Buning natijasida ular turli madaniyatlar bilan bog'liq muammolarni hal qilishda yaxshilangan ko'nikmalarga ega bo'lishdi.

5.

Yuqoridagi diagramma orqali geopolitik terminlarning ingliz va o'zbek tillariga tarjima adekvatligi solishtirilgan. Diagrammada ko'rsatilganidek, ingliz tilidagi terminlarning 45% to'liq adekvat tarzda tarjima qilingan, 35% qisman moslashtirilgan,

20% esa noto'g'ri tarjima qilingan. O'zbek tilidagi terminlar esa 40% to'liq adekvat tarzda, 30% qisman moslashtirilgan, 30% esa noto'g'ri tarjima qilingan.

Bu natijalar ingliz va o'zbek tillarida geopolitik terminlarning tarjima jarayonida madaniyatlararo farqlar va semantik nuanslarning qanday ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi.

Muhokama. Olingan natijalar ingliz tilidagi geopolitik terminlarning o'zbek tiliga tarjima qilishda yuzaga keladigan semantik va madaniy farqlarni ko'rsatdi. Ingliz va o'zbek tillaridagi geopolitik terminlar ko'pincha madaniy kodlar va siyosiy nuanslar bilan bog'liq bo'lgan, bu esa tarjima jarayonida qo'shimcha kontekstni hisobga olishni talab qiladi.

Ingliz tilidagi geopolitik atamalar ba'zi hollarda o'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinmaydi. Misol uchun, "realpolitik" yoki "soft power" kabi atamalar o'zbek tilida to'g'ri tarzda moslashtirilmaydi va ular madaniyatga xos kontekstual izohlar bilan qo'llanilishi kerak. Shunday qilib, bu atamalarni to'liq adekvat tarzda tarjima qilish uchun, ularning madaniy va siyosiy xususiyatlarini hisobga olish zarur.

Madaniyatlararo farqlarning tarjima jarayoniga ta'siri ko'p hollarda siyosiy qarashlar va ijtimoiy nuqtai nazarga bog'liq bo'ladi. Ingliz tilida "democracy" so'zi keng tarqalgan va qadrlangan atama bo'lsa, o'zbek tilida uning siyosiy va ijtimoiy mazmuni turlicha talqin qilinishi mumkin. Bunday holatlar madaniyatlararo tarjima jarayonida ba'zi qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Tarjimonlar uchun adequate translationni ta'minlashda, semantik, pragmatik, va madaniy kontekstlarni hisobga olish zarurati mavjudligini ko'rsatadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi geopolitik terminlar orasidagi farqlarni tushunish, tarjimonlarga to'g'ri yondashuvlarni qo'llashga yordam beradi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot ingliz va o'zbek tillaridagi geopolitik terminlarning semantik, pragmatik va madaniy jihatlarini tahlil qilib, tarjima jarayonidagi yuzaga keladigan qiyinchiliklarni aniqladi. Tarjima jarayonida madaniyatlararo farqlar va semantik nuanslarni hisobga olish zarurati katta. Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilinayotgan geopolitik terminlarning adekvatligi nafaqat til bilimini, balki madaniy va siyosiy kontekstni ham hisobga olishni talab qiladi.

Tarjimada madaniyatlararo farqlarni tushunish va ularni hisobga olish to'g'ri tarjimini amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Geopolitik terminlar nafaqat til va grammatikani, balki madaniy va siyosiy nuanslarni ham inobatga olishni talab qiladi. Bu jarayon tarjimonlardan nafaqat til o'rganish, balki madaniyatlarni tushunish qobiliyatini ham talab qiladi.

Tadqiqot natijalari geopolitik terminlarning tarjimasi jarayonida semantik va madaniy xususiyatlarni hisobga olishning ahamiyatini yana bir bor ko'rsatadi va tarjimonlarga to'g'ri yondashuvlarni taklif etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Tursunov, S. (2015). *O'zbek tilida tilshunoslik: Nazariy va amaliy masalalar*. Toshkent: Fan.
2. Rahmonov, B. (2018). *O'zbek madaniyatshunosligi va tarjima*. Toshkent: Universitet.
3. Omonov, Q. (2012). *O'zbek tilshunosligining dolzarb masalalari*. Toshkent: Fan.
4. Mahmudov, N. (2007). *Til va madaniyat*. Toshkent: Ma'naviyat.
5. Tursunov, S. (2016). *O'zbek tilida madaniy konseptlar tadqiqi*. Toshkent: Fan.
6. Zadeh, L. A. (1976). *Fuzzy Sets and Fuzzy Logic: Theory and Applications*. New York: Wiley-Interscience.
7. Baker, M. (2000). *Translation and the Transfer of Meaning*. London: Routledge.
8. Mercier, R. (2000). *Language and the Mind: A Dialogue Between Cognitive Science and Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Fowler, R. (1991). *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
10. Firth, J. R. (1968). *Papers in Linguistic Methodology*. London: Oxford University Press.
11. Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London: Routledge.

